

ВУЧЕЉ, ДИДРО И ЕСТЕТИКА

(Nermin Vučelј. *Didro i estetika*. Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, 2015, 329 str., Biblioteka Elementi)

Петогодишњи рад на докторској дисертацији *Дидроова естетика књижевног стварања* коју је Нермин Вучељ одбранио на Универзитету у Београду 2011. године, али и његово шире научно истраживање, које се обликовало у неколико радова објављених у стручним часописима, и, можда најважније, живо интересовање једног естете за другог, изнедрили су књигу *Дидро и естетика* која је објављена 2015. године, у издању Филозофског факултета Универзитета у Нишу, где њен аутор ради као професор француске књижевности и културе.

Тако се монографија *Дидро и естетика*, као дело једног универзитетског професора, може узети за академски уџбеник који ће најпре консултовати студенти романистике. Међутим, овај приказ настоји да укаже на све предности поменуте књиге како би показао да се њен аутор не обраћа само франко-студентском кругу читалаца. Напротив, како и сâм Вучељ наводи у предговору: „Истраживање, преточено у књигу *Дидро и естетика*, настојао сам да представим тако да се оно подједнако обраћа и стручњацима и лаицима: с једне стране, да га могу вредновати филолози, естетичари и теоретичари књижевности, а с друге стране, да га могу читати са занимањем и непрофесионални љубитељи књижевно-научних размишљања и истраживања“ (13). Зато је главни циљ овог приказа да покаже на који начин је аутор књиге успео у својој намери да приближи Дидроово дело широј читалачкој публици.

Студија је сачињена од осам поглавља: I. *Дидро, између филозофије и естетике*, II. *Лепо – порекло естетског искуства*, III. *Укус – естетски вредносни суд*, IV. *Геније – природа песничког умећа*, V. *Песнички језик – симболички транскрипт стварности*, VI. *Поезија и стварност – аутентификација фикције*, VII. *Етика поезије – дидактичка филозофема*, VIII. *Песничка комуникација –*

естетска рецепција емоције. Свако поглавље састоји се од неколико потпоглавља (најмање пет, највише десет), означених арапским бројевима, а чији су предмети бављења сажети и у облик заградама наведени у самом *Садржају*, испод њихових наслова. Тако, на пример, сазнајемо да у првом потпоглављу првог поглавља које је насловљено *Филозоф* читамо о „Дидроовом месту у култури и стваралаштву у Француској 18. века; рецепцији Дидроа у 19. и 20. веку“. Овако организован тематски садржај умногоме олакшава читаоцима да приступе књизи јер им ближе најављује о чему ће у ком делу студије бити речи, док истраживачима знатно олакшава трагање за одређеним објашњењима и појмовима који су у њиховом интересовању.

Уз то, аутор додатно помаже читалачкој публици својим, назваћемо га – *допуњеним Ауторским регистром (Index nominum)*. Наиме, уобичајени попис имена Нермин Вучељ обогаћује кратким информацијама из живота аутора, напомињући шта је оно што их повезује са Дидроом. Но, ту није реч о сувопарним биографским подацима, већ о занимљивостима и анегдотама из живота поменутих особа. Тако, на пример, сазнајемо да је Никола де Кондорсе, француски филозоф, математичар и државник (1743–1794) „изјавио да када се расправљате са Дидроом, никада нисте у праву“ (310), или да је војвода Де Ришеље, француски академик и дипломата, рођак кардинала Ришељеа, „послужио као модел за Дидроовог Селима у *Индискретним драгуљима*“ (317), а да је Сент-Бев, утицајни француски критичар у 19. веку, „назвао Дидроа *најгерманскијом главом међу Французима*“ (318). Занимљиво је и то да аутор, поред имена славних и оних мање познатих личности, наводи и имена личности које су послужиле Дидроу као модели за ликове. Тако су индексирана имена која срећемо у фикцији: Госпођа Тербуш, Рамо, маркиза Де Кроамар и др., уз објашњења на који су то начин инспирисали Дидроа и у којим делима се јављају, што регистру даје својеврстан ауторски печат и сведочи о Вучељевој иновативности.

Са истом пажњом коју посвећује упознавању својих читалаца са књижевношћу, културом, филозофијом и историјом, аутор књиге *Дидро и естетика* окреће се и ка лингвистици. Наиме, како и сâм напомиње у *Предговору*, наводи из студија које су цитиране, а биле су објављене на француском и енглеском језику, нису понуђени само у преводу који је аутор сачинио, већ и у оригиналу који је

придодат у фусноти. За читаоце је тако корисно да проверавају сопствене компетенције разумевања текстова на страним језицима, а овакво двојезично цитирање може служити и као добра стилска вежба за све ентузијасте у превођењу.

Ауторски регистар (Index nominum) праћен је *Пописом естетичких појмова и дидроизама (Index rerum)* у коме проналазимо најважније књижевно-теоријске појмове, док у *Библиографији* налазимо систематично представљену научну грађу. Наиме, аутор све коришћене изворе дели у неколико категорија, и онда их тако пописује. Тако прегледно добијамо увид у дела из: *Дидроовог опуса* – прво критичка издања, па цитиране преводе, а онда и енциклопедијске чланке, потом у критичке студије о Дидроу које су насловљене *Дидрологија*, а затим следе референце тематски груписане као: *Наука о књижевности, Филозофија и историја, Лепа књижевност (Les belles-lettres), Кинематографија, Интернет*. Овакав библиографски опсег јасно сведочи о богатству студије и истраживачкој преданости њеног аутора.

Када је реч о самој садржини књиге, а која је, како смо већ приметили, тематски представљена у *Садржају*, треба напоменути да пре изношења сопствених запажања аутор пружа увид у постојеће студије, преовлађујуће ставове водећих теоретичара, критичара и дидролога, а потом се и сам у односу на њих позиционира. Тако у првом поглављу, као једног од својих истомишљеника, Нермин Вучељ спомиње пољског теоретичара Владислава Фолкјерског који Дидроа види као синтезу филозофије и уметности, позитивизма и романтизма, опсервације и ентузијазма (21), док Данијела Морнеа наводи као великог критичара Дидроа који оспорава његову величину. Даље се упознајемо и са ставовима и приступима Гаврила Державина, Артура Вилсона, Жака Пруста, Херберта Дикмана, Жака Шујеа, Роберта Лојалитија Круа, Ивона Белавала, Дејвида Фанта и многих других, чиме се потврђује објективност у приступу и истраживачка преданост аутора студије *Дидро и естетика*.

Овакав приступ, задржан и у наредним поглављима, доприноси јасноћи у разумевању и лакшем праћењу основне мисли аутора, а то је: реконструисање Дидроових стваралачких начела, његове теорије вербалног израза и естетике уопште, а онда и позиционирање његове мисли у 18. веку у односу на тадашње постојеће просветитељске идеје, као и на теорије које им претходе, али и на оне које долазе после њих. На тај начин, кроз синхронијску раван добијамо увид у Дидроову филозофско-естетску мисао изражену у теоријским и поетичким текстовима, а онда њену илу-

страцију проналазимо у примерима из његових драмских и наративних дела, док преко дијахронијске равни сагледавамо Дидроа као мислиоца изван временских оквира периода француског просветитељства којим многи покушавају да га ограничи. На овај начин Нермин Вучељ представља Дидроа као ванвременског естету чија поетичка начела, заогрнута филозофском мишљу, остају важећа и данас, те њихов одјек проналазимо управо у овој књизи.

Поред поменутих почетних разматрања о Дидроовој позицији *Између филозофије и естетике*, студија се у даљим поглављима бави његовим естетским, филозофским и поетичким размишљањима кроз преглед и анализу општих, у односу на које аутор монографије позиционира овог мислиоца. Стилом који одликују јасноћа, бриткост и класичарска прецизност, са повременим упливима поетских запажања, а све у намери да Дидроа што боље представи као филозофа и естету, енциклопедисту и уметника, Нермин Вучељ у својој студији обрађује вечита естетичка питања кроз *дидроовски филтер*. Тако је *Лепо* у уметности објашњено као „одраз узвишеног духа“ који има способност да на посебан начин установи односе међу стварима; добар *Укус* као „стални принцип“, „непроменљива вредност естетског суда“ која опстаје без обзира на оно што је општеприхваћено као вредно – добар укус изузетног појединца наспрам лошег укуса већине; *Геније* као стваралац, велики песник обдарен ентузијазмом и духом посматрача, онај који је способен да истанчаном моћи запажања разуме стање ствари и нама га пренесе; а *Песнички језик* као уметнички говор којим се транскрибује стварност, преноси највернија емоција из живота. У наставку читамо о односу *Поезије и стварности* које се непрестано преплићу, јер уметничка истина представља могућу стварност, улепшану природу, док је живот обликован под утицајем уметности. У том контексту, занимљиво је запажање да је песничко стваралаштво окарактерисано као „историјска прича“, подразумевајући ту веродостојност у приказивању, оно што је главни предмет *аутификације фикције*, по дидрологу Жаку Шујеу. О овом маниру *документовања фикције*, потврђивања аутентичности романескног дела чиме би се избегла свака веза са романом као омраженим књижевним жанром у 18. веку, иначе јако популарном код Дидроа и његових савременика, Вучељ детаљно елаборира у неколико потпоглавља шестог поглавља. Када је реч о *Естетској рецепцији емоције*, односно, *Песничкој комуникацији* код Дидроа, најважније место заузима иронија, тј. *иронијска идентификација* – наративни поступак који подразумева да наратор директним

апострофирањем разбија илузију романескног, позивајући тако читаоца да критички приступи делу.

Студија се завршава Вучељевом интерпретацијом Дидроовог *Парадокса о глумцу*, у поређењу са Брехтовим глумцем, а по коме је глумац изузетно хладан и крајње неосетљив, ма коју улогу да игра и ма колико емоција на сцени приказивао. Разматрање о драмској уметности и глумачкој вештини не задржава се само на том нивоу, већ аутор студије проширује парадокс удвостручујући га – као парадокс о глумцу (који не осећа већ само представља улогу) и као парадокс о гледаоцу (који се уживљава у улогу коју глумац представља).

Након читања студије *Дидро и естетика*, која приближава лик и дело Денија Дидроа србофоним читаоцима, али уједно представља и цео просветитељски покрет и књижевна струјања у Француској 18. века, уз осврте на главна естетичка питања и поетичка одређења, са временске дистанце од три века можемо закључити да је француски просветитељ успео у својој намери да мисаоно прекорачи своје доба. Дидроова филозофија и естетика, заогрнуте плаштом његових дела, сведоче да је његова мисао превазилазила временске оквире века у коме је живео, док Вучељева студија представља одговор будућих генерација којима се Филозоф из свог 18. века обраћао. Како и сâм Нермин Вучељ испишује у закључку, она је „један одговор више како би се подржало тврђење да је Дидро нашао саговорнике у будућем потомству“ (270), али, додајемо, због своје прецизности, детаљног елаборирања, објективног представљања дидроовских ставова, али и критичких мишљења најпознатијих дидролога, онда и због личног позиционирања и јасног развијања сопствених идеја, а потом и због добре организације, иновативних техничких решења и допуна у *Садржају* и *Индексу*, јасноће стила и прецизности израза, студија *Дидро и естетика* истовремено је и дело великог научног значаја које ће време несумњиво потврдити.

Вања В. Цветковић*
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

* vanja.cvetkovic@gmail.com

